

DYREKTYWA 2012/29

Unijna ochrona praw ofiar przestępstw w perspektywie ochrony praw człowieka

dr Aleksandra Szczerba-Zawada

Kierownik Zakładu Administracji
Wydziału Administracji i Bezpieczeństwa Narodowego
Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim

Działania na rzecz zwiększenia praw i ochrony ofiar przestępstw zajmują ważne miejsce na agendzie unijnej przestrzeni wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości. Aktem o podstawowym znaczeniu w przedmiotowym zakresie jest dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE z dnia 25 października 2012 r. ustanawiająca normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw oraz zastępująca decyzję ramową Rady 2001/220/WSiSW¹. Państwa członkowskie, w tym Polska, zobowiązane były do jej wprowadzenia do swoich porządków prawnych do dnia 16 listopada 2015 r. Po tej dacie ustanowiony nią standard ochronny, implementowany na drodze uchyleń, zmiany lub przyjęcia nowych przepisów krajowych², stał się wiążący dla organów władzy publicznej.

Celem artykułu jest przeanalizowanie standardu ochrony praw ofiar przestępstwa ustanowionego dyrektywą 2012/29 w perspektywie ochrony praw człowieka. Standard ów wyznacza zakres uprawnień jednostek – ofiar przestępstw w ich relacjach z właściwymi organami krajowymi. Jego *signum specificum* pozostaje silne prawnoczułowiecze zorientowanie. Celem analizowanego aktu prawnego w tej perspektywie jest zapewnienie podmiotowego traktowania ofiar przestępstw³. Jednym z najwyraźniejszych przejawów takiej aksjologii dyrektywy 2012/29 jest obowiązek państw członkowskich przeprowadzenia indywidualnej oceny, która ma umożliwić sprawdzenie zasadności przyznania oraz dokonanie wyboru szczególnych środków ochrony w przypadku ofiar, w odniesieniu do których, najczęściej ze względu na ich indywidualne cechy, istnieje ryzyko wtórnej i ponownej wiktymizacji, zastraszenia lub odwetu ze strony sprawcy.

Dyrektywa 2012/29 jako źródło prawa unijnego w przedmiocie ochrony praw ofiar przestępstw

Dyrektywa 2012/29 jest najważniejszym aktem prawa Unii Europejskiej w przedmiocie ochrony praw ofiar przestępstw⁴. Została przyjęta w odpowiedzi na potrzebę przeglądu i uzupełnienia zasad określonych w decyzji ramowej 2001/220/WSiSW,

która była pierwszym źródłem prawa unijnego w analizowanym zakresie, oraz podjęcia istotnych działań służących zwiększeniu poziomu ochrony ofiar w całej Unii, w szczególności w ramach postępowania karnego (motyw 4⁵). By osiągnąć to założenie, dyrektywa dąży do zapewnienia, by ofiary przestępstwa otrzymały odpowiednie informacje, wsparcie i ochronę oraz by mogły uczestniczyć w postępowaniu karnym (art. 1 ust. 1). Dyrektywa 2012/29 określa w tym zakresie normy minimalne (motyw 11)⁶, zgodnie z brzmieniem art. 82 ust. 2

Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej⁷, stanowiącym jej podstawę. Przewiduje on możliwość ustanowienia norm o tym charakterze, które miałyby zastosowanie w państwach członkowskich, w celu ułatwienia wzajemnego uznawania wyroków i orzeczeń sądowych, jak również usprawnienia współpracy policyjnej i wymiarów sprawiedliwości w sprawach karnych o wymiarze transgranicznym, w szczególności w odniesieniu do praw ofiar przestępstw. Ustalenie w dyrektywie 2012/29 jedynie minimalnego poziomu ochrony jest także zgodne z charakterem dyrektywy jako źródła prawa unijnego, które wyznaczając państwom członkowskim określony cel do realizacji, pozostawia im swobodę wyboru środków jego osiągnięcia, w którą wpisuje się możliwość przyjęcia środków ustanawiających wyższy standard ochrony niż ten wynikający z dyrektywy⁸. W konsekwencji harmonizacji minimalnej, której na poziomie krajowym dokonuje dyrektywa 2012/29, państwa członkowskie korzystają z szerokiego marginesu uznania przy wprowadzaniu lub utrzymywaniu przepisów korzystniejszych dla zapewnienia ochrony ofiar przestępstw niż przepisy dyrektywy 2012/29⁹. Oznacza to, że minimum wymagane przez prawo unijne w zakresie poziomu ochrony ofiar przestępstw nie jest równoważne z najniższym stopniem ochrony przyjętym w państwach członkowskich ani minimalnym poziomem ochrony dopuszczonym przez dyrektywę 2012/29, a jedynie z minimalnym poziomem przez nią wymaganym jako punkt odniesienia przy jej implementacji do krajowych porządków prawnych¹⁰.

Dyrektywa znajduje zastosowanie do przestępstw popełnionych na terytorium państw członkowskich Unii Europejskiej oraz postępowań karnych toczących się na ich terytorium. Ofiarom przestępstw popełnionych poza Unią dyrektywa 2012/29 przyznaje prawa wyłącznie w związku z postępowaniem karnym toczącym się w Unii, przy czym zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa składane właściwym organom znajdującym się poza Unią, takim jak ambasady, nie rodzą obowiązków określonych w dyrektywie (motyw 13).

Zakres podmiotowy dyrektywy jest szeroki, obejmując zarówno ofiary bezpośrednie, jak i pośrednie¹¹. Pod pojęciem „ofiary” rozumie ona bowiem, po pierwsze: „osobę fizyczną, która doznała szkody, w tym krzywdy fizycznej, psychicznej, moralnej lub emocjonalnej lub straty majątkowej, bezpośrednio spowodowanej przestępstwem”, po drugie zaś – także: „członków rodziny osoby, której śmierć była bezpośrednim skutkiem przestępstwa, jeżeli doznali oni szkody w wyniku śmierci tej osoby” (art. 2 ust. 1 lit. a i b).

W zgodzie z prawnoczułowym podejściem do kwestii ochrony praw ofiar przestępstw za członka rodziny dyrektywa uznaje każdą osobę pozostającą w trwałym pożyciu z ofiarą, niezależnie od charakteru łączących je więzi. Trwałe pożycie oznaczać więc będzie więź łączącą małżonków, ale także osoby żyjące w konkubinacie czy partnerów z jednopłciowych związków partnerskich¹².

Ten i tak szeroki krąg beneficjentów dyrektywy 2012/29 poszerza charakterystyką podejście prawnoczułowe zasada uniwersalizmu personalnego¹³. Przejawia się ona w możliwości powołania się na prawa przyznane dyrektywą przez każde-

go, bez względu na posiadanie obywatelstwa unijnego, a więc także przez obywateli państw trzecich, i to niezależnie od legalności ich pobytu na terytorium Unii Europejskiej¹⁴. Prawa przyznane dyrektywą stosuje się bowiem do ofiar przestępstw w sposób niedyskryminacyjny, niezależnie od ich prawa do pobytu (art. 1 ust. 1).

Dyrektywa szczególną uwagę zwraca na grupy ofiar wyodrębnione ze względu na ich cechy osobiste – wiek (dzieci), niepełnosprawność, płeć (kobiety), tożsamość płciową lub ekspresję płciową oraz rodzaj przestępstwa – terroryzm oraz przemoc w bliskich związkach, przemoc seksualną (w tym gwałt, napaść na tle seksualnym i molestowanie seksualne), handel ludźmi i niewolnictwo oraz różne formy krzywdzących praktyk, takie jak przymusowe małżeństwa, okaleczanie żeńskich narządów płciowych i tzw. przestępstwa „honorowe”, które obejmuje zbiorcza kategoria przemocy na tle płciowym¹⁵.

W ten sposób podkreślono te przejawy przestępczości, poczynione na szkodę jednostki ze względu na jej indywidualne cechy, których negatywny wpływ na możliwość korzystania z praw człowieka podkreśla wiele instrumentów prawa międzynarodowego praw człowieka¹⁶. W tym kontekście dyrektywa kładzie nacisk także na konieczność zapewnienia ofiarom tego typu przestępczości odpowiedniej ochrony przed wiktylizacją wtórną i ponowną (motyw 9).

Pod pojęciem wiktylizacji wtórnej należy rozumieć doznawane przez ofiarę negatywne przeżycia, wynikające z niewłaściwych postaw osób, z którymi ofiara styka się po ujawnieniu przestępstwa, takich jak policjanci, adwokaci czy prokuratorzy. Jej źródłem może być także ukształtowanie systemu prawnego, które samo w sobie jest krzywdzące dla ofiar i dlatego generuje niewłaściwe ich traktowanie. Natomiast wiktylizacja ponowna to sytuacja, w której ofiara doznaje kolejnego takiego samego lub innego przestępstwa najczęściej z powodu uwarunkowań osobistych, takich jak cechy psychofizyczne czy usytuowanie i role pełnione w otoczeniu społecznym¹⁷.

W celu zapewnienia, by ofiary przestępstwa otrzymały odpowiednie informacje, wsparcie i ochronę oraz by mogły uczestniczyć w postępowaniu karnym (art. 1 ust. 1), dyrektywa gwarantuje ofiarom uprawnienia w zakresie udzielania informacji i wsparcia (art. 3–9), udziału w postępowaniu karnym (art. 10–17) oraz ochrony, w tym w odniesieniu do szczególnych potrzeb w tym zakresie (art. 18–24). Podkreśla to obowiązek zindywidualizowanego podejścia do ofiar przestępstw, w szczególności w tych przypadkach, gdy istnieje duże ryzyko ich narażenia na wtórną i ponowną wiktylizację, zastraszanie oraz odwet. Silny akcent położony na uwzględnienie potrzeb ofiary przestępstwa przez pryzmat jej indywidualnych cech jest skorelowany z prawnoczułą logiką dyrektywy 2012/29. Dyrektywa pozostaje w tym aspekcie zgodna z Kartą praw podstawowych UE, zmierzając w szczególności do promowania prawa do godności, życia, integralności fizycznej i psychicznej, wolności i bezpieczeństwa, prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego, prawa własności, zasady niedyskryminacji, zasady równości kobiet i mężczyzn, praw dzieci, osób starszych

DYREKTYWA 2012/29

i osób niepełnosprawnych, jak również prawa do rzetelnego procesu sądowego (motyw 66).

Zgodnie z prawnoczołwieczą aksjologią, ustanowienie określonego standardu ochronnego ofiar przestępstw dyrektywą 2012/29 nie dokonuje się kosztem praw sprawcy – prawa ofiar przestępstw pozostają bowiem bez uszczerbku dla praw tego ostatniego (motyw 12). Zamysłem legislatora unijnego było więc przyznanie w dyrektywie 2012/29 praw na rzecz ofiar, przy jednoczesnym zapewnieniu, że wykonywanie tych praw nie stanowi zagrożenia m.in. dla prawa do rzetelnego procesu sprawcy oraz dla przysługującego oskarżonemu prawa do obrony, zapisanych odpowiednio w art. 47 akapit drugi oraz w art. 48 ust. 2 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej¹⁸. Celem przyznania określonych praw ofiarom jest bowiem jedynie wyrównanie sytuacji procesowej obu stron w postępowaniu karnym, a nie ograniczenie czy pozbawienie praw sprawcy¹⁹.

Zindywidualizowane podejście do ofiar przestępstw – *signum specificum* ochrony na gruncie dyrektywy 2012/29

Zindywidualizowane podejście do ofiar przestępstw, a przez to – zaakcentowanie ich podmiotowości²⁰, stanowi wyraźną determinantę standardu ochronnego na gruncie dyrektywy 2012/29.

W tym kontekście dyrektywa wskazuje na traktowanie ofiar przestępstw z szacunkiem, w sposób taktowny i profesjonalny, bez dyskryminacji w jakiegokolwiek formie, bez względu na indywidualne cechy ofiary, takie jak: rasa, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religia, przekonania, poglądy polityczne lub wszelkie inne poglądy, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek, płeć, ekspresja i tożsamość płciowa, orientacja seksualna, status pobytowy czy stan zdrowia (motyw 9).

Ten (otwarty) katalog zabronionych podstaw dyskryminacji jest znacznie szerszy niż katalog cech prawnie chronionych na gruncie dyrektyw antydyskryminacyjnych²¹. Takie rozwiązanie niewątpliwie podnosi standard ochrony ustanowiony dyrektywą 2012/29, co szczególnie pozytywnie należy ocenić w perspektywie konieczności ochrony ofiar przestępstw o szczególnych potrzebach, takich jak osoby z niepełnosprawnością, dzieci, ofiary przemocy w bliskich związkach czy migranci nieregularni (art. 1 ust. 1).

Zindywidualizowane podejście do ofiar przestępstw powinno znaleźć zastosowanie we wszelkich kontaktach ofiar z właściwymi służbami. Służby te powinny brać pod uwagę sytuację osobistą, najpilniejsze potrzeby, wiek, płeć, ewentualną niepełnosprawność oraz poziom dojrzałości ofiar przestępstw, przy pełnym poszanowaniu ich integralności fizycznej, psychicznej i moralnej (motyw 9).

Uwidoczniony w preambule system wartości, na którym bazuje dyrektywa, znalazł swe odzwierciedlenie w obowiązках nałożonych na państwa członkowskie. Są one zobligowane do zapewnienia, by ofiary były traktowane z szacunkiem, w sposób taktowny, zindywidualizowany, profesjonalny oraz niedyskryminacyjny we wszelkich kontaktach ze służbami wsparcia ofiar, służbami świadczącymi usługi w zakresie sprawiedliwości naprawczej lub właściwymi organami działającymi w ramach postępowania karnego.

Na szczególną uwagę zasługuje nowatorskie zadanie nałożone na organy państw członkowskich na mocy art. 22 dyrektywy²², tj. obligatoryjna indywidualna ocena szczególnych potrzeb ofiary²³. W ust. 1 stanowi on, iż: „państwa członkowskie zapewniają, by ofiary poddano na czas indywidualnej ocenie, zgodnie z procedurami krajowymi, w celu ustalenia szczególnych potrzeb w zakresie ochrony i określenia, czy i w jakim zakresie skorzystałyby w trakcie postępowania karnego ze specjalnych środków przewidzianych w art. 23 i 24, ze względu na ich szczególne narażenie na wtórną i ponowną wiktymizację, zastraszanie oraz odwet”.

Szczególne zagrożenia, o których mowa, mogą być związane z cechami osobowymi ofiary, rodzajem lub charakterem przestępstwa oraz okolicznościami przestępstwa (art. 22 ust. 2). Przepis art. 22 nie wymienia właściwości jednostki, które należy brać pod uwagę przy dokonywaniu indywidualnej oceny. „Z innych przepisów dyrektywy (a zwłaszcza motywu 56 preambuły) wynika, że przy indywidualnej ocenie należy uwzględnić takie cechy, jak: wiek, płeć oraz tożsamość i ekspresja płciowa, pochodzenie etniczne, rasa, religia, orientacja seksualna, stan zdrowia, niepełnosprawność, prawo do pobytu, problemy z komunikacją”²⁴. W ramach indywidualnej oceny szczególną uwagę zwraca się na ofiary, które doznały znacznej szkody ze względu na powagę przestępstwa, przestępstw motywowanych uprzedzeniami lub dyskryminacją oraz ofiary pozostające w związku ze sprawcą. W tym kontekście indywidualna ocena nabiera szczególnego znaczenia w przypadku ofiar terroryzmu, przestępczości zorganizowanej, handlu ludźmi, przemocy na tle płciowym, przemocy w bliskich związkach, przemocy seksualnej, wykorzystywania seksualnego lub przestępstw z nienawiści oraz ofiar będących osobami niepełnosprawnymi (art. 22 ust. 3) lub dziećmi (art. 22 ust. 4). Nie oznacza to jednak automatyzmu w przyznaniu szczególnych środków ochrony ofiarom tych przestępstw. Wskazuje jedynie na fakt, że Policja lub organy wymiaru sprawiedliwości powinny dokonać w takich przypadkach indywidualnej oceny szczególnie wnikliwie, bowiem praktyka wskazuje, iż to w odniesieniu do ofiar tych przestępstw szczególne środki ochrony są niezmiernie przydatne²⁵.

Indywidualna ocena powinna przebiegać z zaangażowaniem ofiary i przy uwzględnieniu jej woli, w tym życzenia niekorzystania przez nią ze środków specjalnych, o których mowa w art. 23 i 24 dyrektywy 2012/29. Przepisy art. 23 i 24 dyrektywy przewidują zaś środki ochrony związane z trybem przesłuchania ofiar o szczególnych potrzebach, w odniesieniu do dzieci natomiast – dodatkowo – zapewnienie im ochrony wówczas, gdy z powodu konfliktu interesów między nimi

a osobami sprawującymi nad nimi władzę rodzicielską te ostatnie nie mogą reprezentować ich w postępowaniu²⁶.

Środki, które udostępnia się ofiarom, jeśli jest to uzasadnione w wyniku przeprowadzenia indywidualnej oceny, o której mowa w art. 22 dyrektywy 2012/29, podczas postępowania przygotowawczego, obejmują: przesłuchanie ofiar w zaprojektowanych lub przystosowanych do tego celu pomieszczeniach, prowadzenie przesłuchań przez specjalistów odpowiednio przeszkolonych do tego celu lub z ich udziałem, prowadzenie przesłuchań przez te same osoby, chyba że jest to sprzeczne z właściwym funkcjonowaniem wymiaru sprawiedliwości, w odniesieniu zaś do przesłuchań ofiar przemocy seksualnej, przemocy na tle płciowym lub przemocy w bliskich związkach – jeżeli nie są prowadzone przez prokuratora ani sędziego – obowiązek ich prowadzenia przez osoby tej samej płci co ofiara, o ile takie jest życzenie ofiary i o ile nie stanowi to uszczerbku dla przebiegu postępowania karnego (art. 23 ust. 2).

Natomiast podczas postępowania sądowego ofiarom o szczególnych potrzebach w zakresie ochrony określonym w trakcie indywidualnej oceny udostępnia się środki zapewniające unikanie kontaktu wzrokowego między ofiarami a sprawcami, również w trakcie składania zeznań, dzięki zastosowaniu odpowiednich środków, w tym technologii komunikacyjnych, środki służące temu, by ofiara mogła zostać przesłuchana pod jej nieobecność na sali sądowej, w szczególności dzięki wykorzystaniu odpowiednich technologii komunikacyjnych, środki pozwalające uniknąć zbędnych pytań dotyczących życia prywatnego ofiary, niezwiązanych z przestępstwem oraz środki umożliwiające przeprowadzenie przesłuchania bez obecności publiczności (art. 23 ust. 3).

Większość ze wskazanych wyżej środków została już ujęta w innych przepisach prawa unijnego, m.in. w art. 12 dyrektywy 2011/36 w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar²⁷. Takie rozwiązanie, tj. ich ponowne wyartykułowanie w analizowanym akcie normatywnym, jest wynikiem dążenia do zrównania poziomu ochrony szczególnie narażonych na dyskryminację ofiar innych przestępstw z poziomem ochrony ofiar handlu ludźmi²⁸.

W przypadku ofiar przestępstw będących dziećmi następuje podniesienie standardu ochronnego przez obowiązek zapewnienia przez państwa członkowskie uzupełniających, w stosunku do tych wskazanych w art. 23 dyrektywy 2012/29, środków ochrony.

W konsekwencji w toku postępowania przygotowawczego wszystkie przesłuchania dziecka będącego ofiarą powinny być utrwalane audiowizualnie, a następnie – zostać wykorzystane jako dowód w postępowaniu karnym, w toku postępowania przygotowawczego i postępowania sądowego – powinien zostać wyznaczony specjalny przedstawiciel dla dziecka będącego ofiarą, jeżeli – zgodnie z prawem krajowym – osoby, które sprawują władzę rodzicielską, nie mogą reprezentować dziecka będącego ofiarą ze względu na konflikt interesów między nimi a ofiarą lub jeżeli dziecko będące ofiarą nie ma opieki albo jest odłączone od rodziny. Ponadto dziecko powinno mieć prawo do własnego doradztwa prawnego i zastępstwa procesowego, we własnym imieniu, w postępowaniach, w których istnieje lub może zaistnieć konflikt interesów między dzieckiem będącym ofiarą a osobami sprawującymi władzę rodzicielską (art. 24 ust. 1).

Należy zauważyć, że indywidualna ocena powinna przebiegać dwuetapowo. Pierwszym z nich jest określenie, przy wykorzystaniu kryteriów, o których mowa w art. 22 ust. 2 dyrektywy 2012/29, czy ofiara posiada szczególne potrzeby ochronne. Na drugim etapie zaś należy zdecydować, czy i jakie szczególne środki ochronne, o których mowa w art. 23, a w przypadku dzieci także art. 24, należy zastosować (ponieważ dzieci *ex lege* są uznawane za ofiary o szczególnych potrzebach, do nich stosuje się jedynie drugi etap oceny)²⁹.

Indywidualna ocena powinna być aktualizowana w toku całego postępowania karnego, jeśli stanowiące jej podstawę elementy ulegną istotnym zmianom (art. 22 ust. 7). W konsekwencji zarządzenie ponownego przesłuchania ofiary przez nowy skład orzekający wymaga ponownego przeprowadzenia indywidualnej oceny sytuacji tej ofiary w celu ustalenia jej szczególnych potrzeb w zakresie ochrony oraz, w stosownym wypadku, umożliwienia jej skorzystania ze środków ochrony przewidzianych w art. 23 i 24 dyrektywy³⁰.

Zakończenie

Jednym z najważniejszych celów dyrektywy 2012/29 jest umieszczenie ofiary przestępstwa w centralnym punkcie systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych³¹. Cel ten osadzony jest w wyraźnej prawnoczwolniczej perspektywie orientującej dyrektywę, której skutkiem jest upodmiotowienie ofiary przestępstwa, w szczególności tej, która ze względu na swe indywidualne cechy stać się może ofiarą przestępstw motywowanych uprzedzeniami czy dyskryminacją. W tym duchu, by wzmocnić prawa ofiar przestępstw, w tym przestępstw przeciwko osobom LGBT i przestępstw z pobudek rasistowskich, podkreśla się znaczenie indywidualnej oceny³². W jej przeprowadzaniu powinna być brana pod uwagę korelacja między indywidualnymi właściwościami ofiary a możliwością popełnienia na jej szkodę przestępstwa, w szczególności z powodów dyskryminacyjnych³³.

Taka aksjologia dyrektywy 2012/29 zasługuje na pozytywną ocenę. Nadaje ona bowiem prawom człowieka wyraźny praktyczny wymiar, podkreślając nie tylko ich teoretyczne znaczenie, ale także istotny walor aplikacyjny w unijnym porządku prawnym opartym na zasadzie praworządności.

¹ Dz. Urz. L 315 z 14.11.2012, s. 57–73.

² Tak o możliwych środkach implementacji dyrektywy do porządku krajowego państwa członkowskiego pisze A. Szczerba-Zawada, *Sądy krajowe jako element sądownictwa Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem praktyki orzeczniczej polskich sądów powszechnych*, Wydawnictwo Naukowe Akademii im. Jakuba z Paradyża w Gorzowie Wielkopolskim, Gorzów Wielkopolski 2017, s. 51.

³ L. Mazowiecka, *Indywidualna ocena szczególnych potrzeb ofiary: europejskie standardy a regulacje polskie*, „Archiwum Kryminologii” 2015, t. 35, s. 253.

⁴ Na podstawowe znaczenie tego aktu prawnego dla ochrony praw ofiar przestępstw wskazuje E. Biełkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków*, „Prokuratura i Prawo” 2015, nr 10, s. 6. W przedmiotowym zakresie istotna jest także dyrektywa Rady 2004/80/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. odnosząca się do kompensaty dla ofiar przestępstw Dz. Urz. L 261 z 6.08.2004, s. 15–18. Na temat jej implementacji do prawa krajowego

- wego zob. K. Czerwińska-Koral, *Uprawnienie przysługujące ofiarom niektórych przestępstw do uzyskania państwowej kompensaty*, „Przegląd Prawa Publicznego” 2009, nr 10, s. 28–34.
- ⁵ Motywy stanowią element dyrektywy zawierający uzasadnienie i znajdujący się w jej nienormatywnej części (tj. preambule). Zob. szerzej *Wspólny przewodnik praktyczny Parlamentu Europejskiego, Rady i Komisji przeznaczony dla osób redagujących akty prawne Unii Europejskiej*, Luksemburg 2015, s. 31 i nast.
- ⁶ C. Kulesza, *Środki ochrony ofiar o szczególnych potrzebach w myśl dyrektywy 2012/29/EU z 25 października 2012 r.*, w: *Indywidualna ocena służąca ustaleniu szczególnych potrzeb ofiar przestępstw w zakresie ochrony*, red. L. Mazowiecka, dostęp lex, zauważa, że: „przesłanka minimalizmu dyrektywy wynika z jej charakteru, jako obejmującej kraje o różnych systemach prawnych”.
- ⁷ Wersja skonsolidowana Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. Urz. C 326 z 26.10.2012, s. 47–390).
- ⁸ Aktualność tej tezy na gruncie dyrektywy 2012/29 potwierdza jej motyw 11 zdanie 2, zgodnie z którym „Państwa członkowskie mogą rozszerzyć zakres praw określonych w niniejszej dyrektywie w celu zapewnienia wyższego poziomu ochrony”. Zob. także art. 82 ust. 2 zdanie ostatnie TFUE.
- ⁹ O specyfice tej metody harmonizacji pisze B. Kurcz, *Dyrektywy Wspólnoty Europejskiej i ich implementacja do prawa krajowego*, Zakamycze, Kraków 2004, s. 99.
- ¹⁰ Tak *mutatis mutandis* w odniesieniu do dyrektyw równościowych pisze A. Szczerba-Zawada, *Równość jako fundament Unii Europejskiej. Studium kryteriów równego traktowania w konstrukcji rynku wewnętrznego*, Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2019, s. 81.
- ¹¹ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Preambula*, w: *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE. Komentarz*, red. E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, Wolters Kluwer S.A., Warszawa 2014, s. 58–59.
- ¹² K. Dudka, *Artykuł 2*, w: *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE. Komentarz*, red. E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, s. 105. O definiensie pojęcia członków rodziny na gruncie projektu dyrektywy 2012/29 C. Kulesza, *Projekt Europejskiej Dyrektywy z dnia 18 maja 2012 r.*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 12, s. 8–9. W odniesieniu do związków osób tej samej płci jako objętych pojęciem życia rodzinnego zob. także wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z 14 grudnia 2017 r. w sprawie Orlandi i inni przeciwko Włochom (skargi nr 26431/12; 26742/12; 44057/12 i 60088/12), CE:ECHR:2017: 1214JUD002643112, pkt 143 i powołane tam wcześniejsze orzecznictwo ETPCz.
- ¹³ O tej zasadzie pisze T. Jasudowicz, *Zasady ogólne prawa międzynarodowego prawa człowieka*, w: B. Gronowska, T. Jasudowicz, M. Balcerzak, M. Lubiszewski, R. Mizerski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, Dom Organizatora, Toruń 2010, s. 191.
- ¹⁴ Por. także motyw 10 dyrektywy 2012/29.
- ¹⁵ Por. motyw 14–18.
- ¹⁶ Zob. m.in. Konwencja Rady Europy o zapobieganiu i zwalczaniu przemocy wobec kobiet i przemocy domowej, sporządzona w Stambule dnia 11 maja 2011 r. (Dz. U. z 2015 r. poz. 961) czy Konwencja ONZ w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 18 grudnia 1979 r. (Dz. U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71).
- ¹⁷ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Preambula*, s. 49.
- ¹⁸ Wyrok TSUE z dnia 29 lipca 2019 r. w sprawie C-38/18, Gambino i Hyka, EU:C:2019:628, pkt 53.
- ¹⁹ E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, *Preambula*, s. 52.
- ²⁰ Por. E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków*, s. 13.
- ²¹ O których pisze A. Szczerba-Zawada, *Sądy krajowe jako element sądownictwa Unii Europejskiej ze szczególnym uwzględnieniem praktyki orzeczniczej polskich sądów powszechnych*, s. 58 i nast.
- ²² Tak o obowiązku indywidualnej oceny wyrażonym w art. 22 EVVI (EValuation of Victims): *Indywidualna ocena potrzeb pokrzywdzonych*, http://www.justice.gouv.fr/publication/evvi_guide_pl.pdf, s. 5 [dostęp: 26 sierpnia 2020 r.].
- ²³ Uelastyczność obligatoryjny charakter tego obowiązku fakt, że indywidualna ocena powinna być także adekwatna do wagi przestępstwa oraz stopnia widocznej szkody, którą poniosła ofiara (art. 22 ust. 5 dyrektywy 2012/29).
- ²⁴ Zob. E. Zielińska, *Artykuł 22*, w: *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2012/29/UE. Komentarz*, red. E. Bieńkowska, L. Mazowiecka, s. 245.
- ²⁵ Tamże, s. 246.
- ²⁶ E. Bieńkowska, *Nowe środki ochrony i pomocy dla pokrzywdzonych i świadków*, s. 12.
- ²⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/36/UE z dnia 5 kwietnia 2011 r. w sprawie zapobiegania handlowi ludźmi i zwalczania tego procederu oraz ochrony ofiar, zastępująca decyzję ramową Rady 2002/629/WSiSW (Dz. Urz. L 101 z 15.04.2011, s. 1–11).
- ²⁸ E. Zielińska, *Artykuł 22*, s. 254.
- ²⁹ Tak o dwuetapowości indywidualnej oceny pisze C. Kulesza, *Środki ochrony ofiar o szczególnych potrzebach w myśl dyrektywy 2012/29/EU z 25 października 2012 r.*
- ³⁰ TSUE C-38/18, Gambino i Hyka, pkt 57.
- ³¹ Zob. Sprawozdanie w sprawie wdrożenia dyrektywy 2012/29/UE ustanawiającej normy minimalne w zakresie praw, wsparcia i ochrony ofiar przestępstw (2016/2328(INI)), https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2018-0168_PL.html, pkt 14 [dostęp: 26 sierpnia 2020 r.].
- ³² Tamże, pkt 15–16.
- ³³ E. Zielińska, *Artykuł 22*, s. 247.

Summary

Directive 2012/29 of the European Parliament and of the Council: the rights of victims of crime from the human rights perspective

Attempts to enhance the rights and protection of victims of crime occupy an important place on the agenda of the EU's Area of Freedom, Security and Justice. The fundamental act in this respect is Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA.

The aim of the article is to analyze the standard of protection of the rights of victims of crime established by Directive 2012/29 in a human rights perspective. This standard, based on human rights approach, after its implementation into national legal orders, determines the scope of rights of individuals – victims of crimes in their relations with public authorities. In this perspective, the aim of the Directive 2012/29 is empowerment of victims of crime. One of the clearest manifestations of such an axiology of Directive 2012/29 is the obligation of Member States to conduct an individual assessment which is to enable identification of specific protection needs and determination of the extent of special protective measures in case of victims who, most often due to their individual characteristics, are at risk of secondary and repeat victimization, intimidation or retaliation by the offender.

Tłumaczenie: Autorka